

Hoofdstuk een

Amma

I

Amma

loopt over de promenade langs het water dat haar stad in tweeën deelt, een paar vroege vrachtschepen varen traag voorbij aan haar linkerhand ligt de voetgangersbrug met scheepvaartthema, met een soort dek als looppad en pylonen die doen denken aan de masten van een zeilschip

aan haar rechterhand ligt de bocht in de rivier, die onder Waterloo Bridge door richting de koepel van St. Paul's Cathedral stroomt

ze voelt de opkomende zon op haar gezicht en de frisse bries nu de stad nog niet is dichtgeslibd door de hitte en uitlaatgassen verderop op het wandelpad speelt een violiste toepasselijk een vrolijk deuntje

vanavond gaat Amma's toneelstuk *De laatste amazone van Dahomey* in première in het National Theatre

ze denkt terug aan haar eerste stappen in de theaterwereld toen ze samen met haar compagnon Dominique berucht

werd om het verstoren van producties die indruisten tegen hun politieke overtuigingen door van achter uit de zaal met hun luide, geschoolde spreekstem commentaar te leveren

en zich dan gauw uit de voeten te maken

ze vonden dat protest zichtbaar, hoorbaar en ronduit hinderlijk moest zijn voor de gezelschappen tegen wie ze zich uitspraken

ze weet nog dat ze een keer een groot glas bier leeggoot over het hoofd van een regisseur die in zijn toneelstuk halfnaakte zwarte vrouwen als malloten over het toneel liet rennen

waarna ze de benen nam door de steegjes van Hammersmith gierend van het lachen

vervolgens bracht Amma tientallen jaren in het alternatieve theatercircuit door, als vogelvrijverklaarde die openlijk de strijd aanbond met de gevestigde orde die haar buitensloot

tot wat ooit radicaal was geweest steeds meer *mainstream* werd en ze begon te hopen dat ze er ooit bij zou gaan horen

wat pas gebeurde toen er drie jaar geleden voor het eerst een vrouw aan het roer van het National kwam te staan

nadat Amma keer op keer beleefd was afgewimpeld door haar voorgangers kreeg ze op een maandagochtend een telefoontje, vlak na het ontbijt, toen haar leven eigenlijk doelloos voor haar leek te liggen met als enige lichtpuntje de dramaseries die ze volgde via diverse streamingdiensten

geweldig script, gaan we zeker programmeren, zou je het ook willen regisseren? ik weet dat het lastminute is, maar heb je deze week per ongeluk tijd voor een kop koffie?

Amma neemt een slok van haar Americano met zoals altijd een extra shotje espresso om wakker te worden en loopt op het brutalistische grauwe gebouw af waarin het National Theatre huist

ze proberen het bunkerachtige beton tegenwoordig tenminste nog een beetje op te leuken met neonverlichting en het gezelschap wordt eerder als progressief dan conservatief beschouwd jaren geleden had ze altijd het gevoel dat ze er meteen uit zou worden gesmeten als ze ook maar een voet binnen durfde te zetten, toen mensen nog hun mooiste kleren aantrokken als ze naar het theater gingen

en hun neus ophaalden voor wie zich niet naar behoren had uitgedost

ze hoopt dat mensen nieuwsgierig zijn als ze naar haar toneelstukken komen kijken, wat voor kleren ze aanhebben kan haar verder geen bal schelen, ze draagt zelf ook gewoon waar ze zin in heeft, al is ze het stereotiepe beeld van denim tuinbroek, baret à la Che Guevara, arafatsjaal en button met een dubbel venussymbool (steek je geaardheid vooral niet onder stoelen of banken, meid) inmiddels ontgroeid, dat wel

tegenwoordig draagt ze in de winter zilveren of gouden sneakers, in de zomer haar oude vertrouwde Birkenstocks

's winters draagt ze zwarte broeken, wijd of strak, ligt eraan of ze die week maatje 38 of 40 heeft (haar bovenkleding is altijd een maat kleiner)

's zomers harembroeken tot net onder de knie met vrolijke printjes

's winters gekleurde asymmetrische shirts, truien en jassen in felle kleuren

haar gebleekte dreadlocks steken het hele jaar door recht omhoog als kaarsjes op een verjaardagstaart

zilveren oorringen, bonkige Afrikaanse armbanden en roze lippenstift

zijn de permanente kroon op haar karakteristieke kledingstijl

Yazz

omschreef haar look laatst als die van een 'gek oud wijf, mam',

smeekt haar om haar kleren gewoon bij Marks & Spencer te kopen zoals normale moeders en weigert naast haar te lopen als ze samen over straat gaan

Yazz weet donders goed dat Amma nooit doorsnee zal worden en dat ze nog helemaal niet oud is, want pas in de vijftig, maar probeer dat een meisje van negentien maar eens aan haar verstand te peuteren; hoe dan ook, ouder worden is niks om je voor te schamen

zeker niet als je bedenkt dat de hele mensheid in dat opzicht in hetzelfde schuitje zit

al voelt het soms alsof zij de enige in haar vriendenkring is die haar leeftijd wil vieren

omdat je bevoorrecht bent als je niet jong bent gestorven, zegt ze terwijl de avond valt om de keukentafel in haar gezellige rijtjeshuis in Brixton

en iedereen aanvalt op wat er zoal aan gerechten is meegebracht: kikkererwtentajine, Jamaicaanse kipkluijjes, Griekse salade, linzencurry, geroosterde groenten, Marokkaans lam, saffraanrijst, boerenkool- en bietensalade, Ghanese quinoa en glutenvrije pasta voor de irritant moeilijke eters

terwijl ze zichzelf het ene na het andere glas wijn, wodka (minder calorieën) of iets wat niet zo schadelijk is voor de lever (als dat moet van de dokter) inschenken

ze verwacht bijval te krijgen als ze haar weezin uit tegen de neiging tot midlifegemopper, maar in plaats daarvan wordt ze getraakteerd op meewarige blikken en hebben jullie ook zo'n last van artrose, geheugenverlies en opvliegers?

Amma passeert de jonge straatmuzikante

ze werpt het meisje een bemoedigende glimlach toe, die wordt beantwoord

ze diept een paar munten op uit haar zak, legt ze in de vioolkist

ze kan zich er niet toe zetten om te stoppen met roken dus leunt ze tegen de kademuur en steekt tot haar eigen ongenoegen een sigaret op

de reclames maakten haar generatie wijs dat je er volwassen, aantrekkelijk, belangrijk, intelligent en vooral cool door leek niemand had erbij gezegd dat je er vooral aan doodging

ze kijkt uit over de rivier terwijl ze de warme rook door haar slokdarm naar beneden voelt glijden, waar de kalmerende nicotine de strijd aanbindt met de adrenalinekick van de koffie

na veertig jaar ervaring met premières schijnt ze nog steeds zeven kleuren

stel dat ze door de recensenten wordt afgemaakt? dat ze haar allemaal eensgezind één ster geven, hoe kon het grote National ooit zo'n belabberde bedriegster binnenlaten?

ze weet natuurlijk best dat ze geen bedriegster is, ze heeft vijftien toneelstukken geschreven en er al meer dan veertig geregisseerd, een recensent schreef ooit dat Amma Bonsu altijd kwaliteit levert en nooit bang is om risico's te nemen

stel dat het publiek bij de try-out alleen maar uit beleefdheid een staande ovatie gaf?

ach, hou toch je klep, Amma, je bent een oude rot in het vak, weet je nog?

luister

ze heeft een geweldige cast: zes oudere actrices (doorgewinterde dames), zes die zo'n beetje halverwege hun carrière zijn (maar het tot dusver hebben gered) en drie nieuwe gezichten (naïeve aspirantjes) van wie er een, aanstormend talent Simone, steevast met lodderige ogen op de repetities verschijnt en dan weer eens blijkt te zijn vergeten de stekker van het strijkijzer uit het stopcontact te halen, de oven uit te zetten of haar slaapkamerraam dicht te doen en vervolgens kostbare repetitietijd verdoet terwijl ze in paniek haar huisgenoten belt

een paar maanden geleden zou ze haar oma nog als slavin hebben verkocht voor deze klus, maar ze is inmiddels uitgegroeid tot een verwende diva in de dop die het een paar weken geleden tijdens een een-op-eenrepetitie presteerde om haar regisseuse op te dragen een latte karamel voor haar te halen

ik ben echt doodmoe, klaagde Simone, alsof het allemaal Amma's schuld was omdat die haar zo hard liet werken

het moge duidelijk zijn dat ze Mevrouwtje Simone Stevenson ter plekke haar vet gaf

Mevrouwtje Stevenson – die denkt dat ze op het punt staat Hollywood te veroveren omdat ze vers van de toneelschool meteen bij het National mag spelen

die droom

die is ze gauw genoeg kwijt

op dit soort momenten mist Amma Dominique, die lang geleden naar Amerika is vertrokken

ze zouden haar grote doorbraak samen moeten vieren

ze ontmoetten elkaar in de jaren tachtig tijdens de auditie voor een film die zich afspeelde in een vrouwengevangenis (hoe kon het ook anders)

ze waren allebei ontgoocheld door het feit dat ze enkel mochten komen opdraven voor rollen als slavin, dienstmeisje, hoer, kinderjuf of crimineel

die ze vervolgens niet eens kregen

in een groezelig koffietentje in Soho raasden en tierden ze over dit onrecht onder het genot van gebakken eieren met spek tussen twee zompige witte boterhammen, die ze wegspoelden met zwarte thee met melk, midden tussen de sekswerkers die buiten op straat hun vak beoefenden

toen Soho nog lang geen hippe homowijk was

kijk nou naar mij, zei Dominique, en Amma keek eens goed, ze straalde niks gediensstigs, moederlijks of crimineels uit

ze was bijna té cool en bloedmooi, langer dan de gemiddelde vrouw, slanker dan de gemiddelde vrouw, met vlijmscherpe jukbeenderen en zwoele donkere ogen met dikke zwarte wimpers, die letterlijk een schaduw over haar gezicht wierpen

ze droeg leer, had een kort kapsel met alleen een lange pony die ze opzijkamde en reed rond op een aftandse oude bakfiets die buiten aan de ketting stond

zien ze dan niet dat ik een godin op aarde ben? riep Dominique terwijl ze zwierig haar pony opzijzweepde, en toen er mensen omkeken voegde ze er een wulpsse houding aan toe

Amma was kleiner, met Afrikaanse heupen en bovenbenen geknipt voor de rol van slavin, zei een regisseur ooit toen ze auditie kwam doen voor een toneelstuk over rassenongelijkheid waarop ze weer linea recta naar buiten liep

Dominique kreeg op haar beurt ooit van een castingagent te horen dat ze zijn tijd verdoed toen ze zich meldde voor een victoriaans drama omdat er in die tijd nog helemaal geen zwarte mensen in Groot-Brittannië waren

zij sprak hem tegen, zei dat hij achterlijk was en ging ook weg waarbij ze de deur nog wel even keihard achter zich dichtsloeg

Amma beseftte dat ze in Dominique een gelijkgestemde had gevonden, met z'n tweeën zouden ze iedereen een poepie laten ruiken

en zodra mensen daar lucht van kregen, zou bijna niemand hen meer willen aannemen

ze zetten de avond voort in een plaatselijke pub, waar het gesprek doordenderde en de wijn rijkelijk vloeide

Dominique was geboren en getogen in Bristol met een Afro-Guyaanse moeder (Cecilia) die haar stamboom helemaal tot de slavernij kon herleiden en een Indiaas-Guyaanse vader (Wintley) wiens voorouders in Calcutta als contractarbeiders hadden gewerkt

ze was de oudste van tien kinderen die er allemaal eerder Afrikaans dan Aziatisch uitzagen en zich ook zo voelden, vooral omdat hun vader zich wel kon identificeren met mensen uit de Afro-Caribische kringen waarin hij was opgegroeid, maar niet met Indiërs die net uit India kwamen

Dominique had al vanaf de puberteit vermoedens over haar seksuele voorkeur, maar hield er wijselijk haar mond over omdat ze niet wist hoe haar vrienden en familie zouden reageren en ze geen buitenbeentje wilde worden

ze gaf jongens een paar keer een kans
die vonden het heerlijk
zij vond er geen klap aan

toen ze zestien was en haar zinnen had gezet op een acteer-carrière vertrok ze naar Londen, waar mensen hun anders-zijn trots uitdroegen door middel van buttons

ze sliep onder de bogen van de Victoria Embankment en in portieken van winkels aan de Strand, ze ging op gesprek bij een woningcorporatie voor zwarte mensen waar ze huilend een onzinverhaal ophing dat ze was gevlucht voor een gewelddadige vader

de Jamaicaanse medewerker van de corporatie was niet onder de indruk, oké, dus je kreeg weleens klappen?

Dominique deed er nog een schepje bovenop door er seksueel misbruik aan toe te voegen en kreeg bij wijze van noodopvang een kamer toegewezen in een hostel; anderhalf jaar later, nadat ze wekelijks in tranen de gemeente had gebeld, werd ze door-geschoven naar een socialehuurwoning in een jarenvijftigflat in Bloomsbury

ik zette alles op alles om een huis te vinden, legde ze aan Amma uit, ik ben er niet per se trots op, dat geef ik toe, maar goed, het kon geen kwaad, mijn vader komt er toch nooit achter

ze besloot zich te verdiepen in de geschiedenis en cultuur van zwarte bevolkingsgroepen, in politiek en feminisme, ontdekte de alternatieve boekhandels die Londen rijk was

ze stapte naar binnen bij Sisterwrite in Islington, waar uitsluitend boeken van vrouwelijke auteurs op de planken lagen, en snuffelde er urenlang rond; ze had niet genoeg geld om daadwerkelijk iets te kopen, dus las ze elke week een deel van *Home Girls: A Black Feminist Anthology*, staand, en alles wat van Audre Lorde voorhanden was

de verkoopsters leken er geen probleem mee te hebben

toen ik werd toegelaten tot een heel conservatieve acteursopleiding was ik al enorm politiek geëngageerd en ging ik over alles de strijd met ze aan, Amma

als enige op de hele school met een donkere huidskleur

eiste ik een verklaring waarom bij Shakespeare de mannelijke rollen niet door vrouwen mochten worden gespeeld en dan heb ik het nog niet eens over geïntegreerd casten, brulde ik tegen de opleidingscoördinator terwijl van de andere studenten niemand zijn mond opentrok, de vrouwelijke inbegrepen

ik besepte dat ik er alleen voor stond

de volgende dag werd ik apart genomen door de directeur je bent hier om acteur te worden, geen politicus

als je herrie blijft schoppen moeten we je vragen om te vertrekken

je bent gewaarschuwd, Dominique

breek me de bek niet open, antwoordde Amma, het is kop dicht of opzouten, ja toch?

ik heb mijn vechtlust van mijn vader Kwabena, die zich als journalist inzette voor de onafhankelijkheidsstrijd in Ghana tot hij hoorde dat hij gearresteerd zou worden wegens staats-

ondermijning en naar Engeland vluchtte, waar hij uiteindelijk een baan kreeg bij de spoorwegen

op station London Bridge ontmoette hij mijn moeder
hij was kaartjescontroleur, zij werkte op het kantoor boven de stationshal

hij kiende het zo uit dat hij haar kaartje mocht controleren, zij kiende het zo uit dat ze als laatste uit de trein stapte zodat ze eventjes met hem kon kletsen

mijn moeder Helen is van gemengde afkomst en werd in 1935 in Schotland geboren

haar vader was een Nigeriaanse student die met de noorderzon vertrok zodra hij zijn studie aan de University of Aberdeen had afgerond

zonder afscheid te nemen
jaren later kwam mijn oma erachter dat hij was teruggegaan naar zijn gezin in Nigeria

ze wist niet eens dat hij een gezin had
mijn moeder was in de jaren dertig en veertig niet het enige gemengde kind in Aberdeen, maar toch uitzonderlijk genoeg om er voortdurend op gewezen te worden

ze ging voortijdig van school af, volgde een secretaresseopleiding en ging naar Londen, waar het net begon vol te stromen met Afrikaanse mannen die er kwamen studeren of werken

mijn moeder struinde hun feestjes en nachtclubs af, haar relatief lichte huid en niet erg kroezende haar vielen in de smaak

ze vertelt altijd dat ze zich een lelijk eendje voelde tot Afrikaanse mannen zeiden dat ze mooi was

je zou foto's van haar moeten zien uit die tijd, joh
een kruising tussen Lena Horne en Dorothy Dandridge
dus ja hoor, echt een lelijk eendje

mijn moeder hoopte dat ze op hun eerste afspraakje naar de film zouden gaan en dan naar haar favoriete uitgaansgelegenheid hier in Soho, Club Afrique, ze had toch de nodige hints gegeven dat ze dol was op dansen, vooral op Ghanese en andere West-Afrikaanse jazzmuziek

in plaats daarvan nam hij haar mee naar een bijeenkomst van de socialistische vereniging in een achterkamer van een pub in de buurt van metrostation Elephant & Castle

waar een groepje mannen met een pint bier erbij over onafhankelijkheidspolitiek praatten

ze was onder de indruk van zijn intelligentie dus deed ze haar best om geïnteresseerd over te komen

als je het mij vraagt was hij juist onder de indruk van haar stilzwijgende instemming

na hun bruiloft verhuisden ze naar Peckham

ik was hun laatste kind en enige meisje, vertelde Amma en ze blies een rookwolkje uit, het stond al behoorlijk blauw in de kroeg

twee van mijn broers werden advocaat en de derde werd arts, doordat zij zo braaf voldeden aan mijn vaders verwachtingen lag er weinig druk op mij om hun voorbeeld te volgen

het enige wat ik hoeft te doen is trouwen en kinderen krijgen
hij beschouwt mijn acteercarrière als een hobby tot het zover is

als socialist is papa uit op een revolutie die verbetering brengt in het bestaan van de hele mensheid

en daarmee bedoelt hij vooral de mannelijke helft

ik zeg zo vaak tegen mijn moeder dat haar man een patriarch is

je moet het zo zien, Amma, zegt zij dan, je vader is als man geboren in het Ghana van de jaren twintig, terwijl jij als vrouw

bent geboren in het Londen van de jaren zestig

en wat wil je daarmee zeggen?

je kunt niet van hem verwachten dat hij je zomaar ‘vat’,
zoals jij het noemt

dus ik geef haar te kennen dat ze het patriarchaat verdedigt en
zodoende medeplichtig is aan de onderdrukking van de vrouw
waarop ze antwoordt dat mensen ingewikkelde wezens zijn
en dan bijt ik haar toe dat ze me niet zo moet betuttelen

mijn moeder had een baan van acht uur per dag, voedde vier
kinderen op, bestierde het huishouden, zorgde dat elke avond
het eten voor de patriarch op tafel stond en dat zijn overhemden
's ochtends gestreken waren

ondertussen was hij de hort op om de wereld te redden
zijn enige huishoudelijke taak was vlees halen bij de slager
voor de zondagslunch – als een moderne stadse versie van de
jager-verzamelaar

ik merk wel dat mama haar draai niet goed kan vinden nu
we allemaal het huis uit zijn, want ze is voortdurend bezig om
het ofwel schoon te maken of opnieuw in te richten

ze heeft zich nooit over haar lot beklaagd en is nooit tegen
hem ingegaan, wat er duidelijk op wijst dat ze onderdrukt is

ze heeft weleens verteld dat ze in het begin een poging had
gedaan om hand in hand met hem te lopen, maar dat hij zich
losschudde en zei dat openbare uitingen van genegenheid maar
Engelse fratsen waren, waarna ze het wel uit haar hoofd liet

toch koopt hij elk jaar een mierzoete Valentijnskaart voor
haar en is hij dol op sentimentele countrymuziek – op zondag-
avond draait hij in de keuken cd's van Jim Reeves en Charley
Pride

in zijn ene hand houdt hij een glas whisky, met de andere
veegt hij zijn tranen weg

papa's hele leven draait om partijvergaderingen, demonstraties, posten bij het parlement en de *Socialist Worker* verkopen op de markt in Lewisham

ik ben opgegroeid met zijn preken over de gevaren van het kapitalisme en kolonialisme en de merites van het socialisme, waar ik tijdens het avondeten naar moest luisteren

de keukentafel was zijn preekstoel en wij waren zijn geboeide gemeente

alsof we zijn politieke overtuigingen letterlijk door de strot geduwd kregen

als hij na de onafhankelijkheid terug was gegaan naar Ghana was hij waarschijnlijk een man van aanzien geworden

in plaats daarvan is hij de alleenheerser over ons gezin

hij weet niet dat ik lesbisch ben, ben je gek! mama zei dat ik het hem beter niet kon vertellen, het was al moeilijk genoeg om tegenover haar uit de kast te komen, ze zei dat ze het al vermoedde toen strakke rokken en permanentjes in de mode raakten maar ik Levi's van de herenafdeling ging dragen

ze is ervan overtuigd dat het maar een fase is, wat ik haar nog wel zal inwrijven als ik veertig ben

papa heeft niks met 'nichten' en lacht op zaterdagavond om alle homograppen op tv als de cabaretiers even een ander mikpunt kiezen dan hun schoonmoeder of de zwarte medemens

Amma vertelde over de eerste keer dat ze naar een bijeenkomst van zwarte vrouwen ging in Brixton, in haar eindexamenjaar, ze had er een flyer voor zien hangen in de plaatselijke bieb

de vrouw die opendeed, Elaine, was getooid met een perfecte aureool van kroeshaar en had haar soepele lijf in strakke lichtblauwe spijkerstof gestoken

Amma was op slag smoor en liep met haar mee naar het hoofdzaaltje waar vrouwen op banken, stoelen, kussens of in

kleermakerszit op de grond koffie en cider zaten te drinken
ze nam zenuwachtig een sigaret uit het pakje dat werd door-
gegeven, ging op de grond tegen een kapotgekrabde fauteuil
aan zitten en voelde Elaines warme been tegen haar arm

ze luisterde naar de discussie over wat het betekende om een
zwarte vrouw te zijn

wat het betekende om feministe te zijn als je niet welkom
was bij witte vrouwenorganisaties

hoe het voelde om neger genoemd te worden of door racis-
tische eikels in elkaar te worden geslagen

hoe het voelde als witte mannen voor witte vrouwen wel
de deur openhielden of opstonden in het openbaar vervoer
(dan was het seksistisch), maar niet voor hen (in dat geval was
het racistisch)

Amma herkende zich in hun verhalen, begon mee te doen
als de vrouwen elkaar bijvielen met 'dat kennen we allemaal,
zuster, zulke dingen hebben we allemaal meegemaakt, zuster'
het voelde als een warm bad

aan het einde van haar eerste avond, toen de andere vrouwen
elkaar gedag zeiden, bood Amma aan nog even te blijven om
Elaine te helpen de kopjes en asbakken schoon te maken

ze kusten en vreeën op een van de bobbelige banken in het
schijnsel van een straatlantaarn en het geluid van voorbijrazende
politiesirenes op de achtergrond

het was bijna alsof ze seks had met zichzelf
ook dat voelde als thuiskomen

een week later ging ze weer naar de bijeenkomst
Elaine lag met een andere vrouw te knuffelen
en deed alsof Amma lucht was
daarna ging ze er nooit meer heen